

DOI: [10.71854/soc.2024-3121388](https://doi.org/10.71854/soc.2024-3121388)

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

فرشید ناهید^۱

دانشجوی دکتری گروه جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران

مجید رضا کریمی

استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران

کوروش سرورزاده

استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۹/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۵/۱

چکیده

پیشرفت تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی، در زندگی بشر سهم بسزایی داشته است. نمی‌توان تغییرات بنیادین ناشی از ظهور تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی را در عرصه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی نادیده گرفت. لذا هدف این پژوهش تبیین تغییرات مؤلفه‌های سیاسی و اجتماعی جوانان توسط شبکه‌های مجازی می‌باشد. روش تحقیق پژوهش حاضر از حیث هدف کاربردی و برحسب شیوه گردآوری داده‌ها توصیفی از نوع همبستگی است. داده‌ها با روش پیمایشی و با بهره‌گیری از یک پرسشنامه محقق ساخته از ۳۸۴ نفر از جوانان ۱۵ تا ۲۵ ساله شهر شیراز گردآوری شد. نمونه‌گیری از طریق فرمول کوکران و به شیوه خوشه‌ای چندمرحله‌ای صورت گرفت. نتایج نشان می‌دهد که با $0/001$ $\text{Sig} =$ رابطه کاملاً معنی‌داری بین مؤلفه‌های اجتماعی و هویت مجازی وجود دارد. ضریب به‌دست‌آمده $0/154$ - می‌باشد که نشان‌دهنده همبستگی ضعیف و معکوس می‌باشد، این بدان معناست که هرچه مؤلفه‌های اجتماعی در مرتبه بالاتری قرار گیرد به همان نسبت، هویت مجازی در آنان رو به کاهش می‌گذارد و بالعکس. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان داد که حدود $0/354$ درصد از واریانس یا پراکندگی هویت مجازی توسط مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی تعیین گردید. نتیجه نهایی پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز تأثیر می‌گذارد.

واژگان کلیدی: مؤلفه‌های اجتماعی، مؤلفه‌های سیاسی، جوانان، هویت مجازی، شیراز

^۱ . نویسنده مسئول Fnahid23@gmail.com

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

Investigating Social and Political Components Affecting the Virtual Identity of Youth in Shiraz

Farshid Nahid¹

PhD Candidate, Department of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University,
Jahrom, Iran

Majid Reza Karimi

Assistant Professor, Department of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad
University, Jahrom, Iran

Kurosh Sarvarzadeh

Assistant Professor, Department of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad
University, Jahrom, Iran

Abstract

Differences between age groups are a critical issue that can be the source of various cultural and social phenomena and issues. This research investigated intergenerational social capital and its dimensions among men and women in Tuyserkan city. The research method was a survey, and the data collection tool was a researcher-made questionnaire. The statistical population included men and women over 15 years of age in Tuyserkan City in 2019, of which 392 arrived into samples by cluster sampling. ANOVA, Independent T-test, and Path Analysis were used in SPSS-25 software to analyze data. The results showed a difference between generations in terms of social capital; the older generation has higher social capital than younger ones; there is a difference between women and men, and men have more social capital than women. There is a difference between age groups regarding social capital; the age group of 66 to 75 years has a higher tendency to have social capital. Also, there is a relationship between income and social capital ($P < 0.05$). In short, we can say that there is a relationship between intergenerational variables, gender, age groups, income, type of job, marital status, level of education, place of residence, age of marriage, presence in society, and social capital; There is a difference between men and women as well as between different generations in terms of the variables of the age of marriage, presence in society, economic capital, individual and social freedoms, social trust, and social mobility.

Keywords: Social components, political components, youth, virtual Identity, Shiraz

¹. Corresponding Author: Fnahid23@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

جوامع معاصر شاهد تحولات چشمگیری بوده‌اند که حوزه‌های زیست انسان، اعم از اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی را به شدت تحت تأثیر قرار داده‌اند. در این بین یکی از چالش‌برانگیزترین دگرگونی‌ها به تغییرات شناختی و به‌طور مشخص تحولات هویتی افراد مربوط می‌شود. در گذشته مقوله هویت به شکلی که امروز مطرح است مهم قلمداد نمی‌شد چرا که باورها و ارزش‌های سنتی مسیر زندگی انسان را هدایت می‌کردند اما با افول منابع هویت‌یابی سنتی همچون ارزش‌های مذهبی، الگوهای خانوادگی و آموزشی از یک سو و رشد الگوهای هویت‌ساز جدید مانند رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مجازی از سوی دیگر، فرایند دگرگونی هویت افراد دچار تغییرات گسترده‌ای شده‌است. گذار از سنت به مدرنیته نقش بسیار مهمی در تحولات گسترده هویتی بر عهده داشته‌است، زیرا هویت مفهومی است که در هر بستر اجتماعی و تاریخی می‌توان آن را مطالعه کرد. به عقیده جیدان^۱، هویت و مضامینی که با آن در عصر حاضر مرتبط هستند، به دلیل واقعیتی است که دوران گذار یعنی حرکت از جامعه سنتی به مدرنیته نامیده می‌شود، دورانی که تحولات شدید هویتی به واسطه آن رخ داده است (ربانی و رستگار، ۱۳۹۲: ۲).

طی چند دهه اخیر ظهور صنایع الکترونیک و گسترده فضای اطلاعاتی جدید در بسترهایی چون شبکه‌های اجتماعی مجازی تشدید دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی را در پی داشته و نگرش افراد به ویژه نسل جوان را دچار تغییرات عمده‌ای کرده‌است. مجموعه این تحولات موجب شده‌است که مسئله مهمی مانند هویت و ابعاد مختلف آن و نیز تأثیر این مفهوم بر کنش و نگرش نسل جوان اهمیتی دوچندان یابد. چنانچه نسل جوان از نگرش و باور پویا و مستحکم فرهنگی تهی شود و نتواند دنیای درونی و ذهنی خود را با هنجارها و ارزش‌های بادوام تطبیق دهد دچار انزوای انگیزگی و نوعی بدبینی نسبت به جامعه می‌شود و به این ترتیب شرایط برای بحران هویت در جامعه فراهم می‌آید. در جوامع پیشامدرن هویت، یک امر انتسابی و از پیش مشخص است، به همین دلیل نیز هویت افراد بر این اساس تغییرچندانی نمی‌کند، اما در جوامع مدرن، هویت انعطاف‌پذیر است و هویت افراد جامعه هر لحظه تحت تأثیر عوامل مختلف، دچار دگرگونی می‌شود (مهدی‌خانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۵). با گسترش روزافزون فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در محیط وب و اینترنت، نوع خاصی از

^۱ J.Dan

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

ارتباطات در بسترهای مجازی میان افراد شکل گرفته که خروجی مهم آن شبکه‌های اجتماعی مجازی بوده است. این شبکه‌ها شامل گروه‌هایی از افراد می‌شوند که از طریق یک یا چند نوع وابستگی به هم مرتبط شده‌اند و در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده با یکدیگر کنش‌های ارتباطی دارند. این شبکه‌ها بر مبنای اجتماعات آنلاین بنا شده‌اند که امکان دستیابی به شکل جدیدی از ارتباطات و تبادل اطلاعات را فراهم می‌کنند و به کاربران خود نیز امکان می‌دهند که علایق، نظریات و فعالیت‌هایشان را با یکدیگر به اشتراک بگذارند (شاوردی، ۱۳۹۶: ۶۹). از سوی دیگر، با ظهور برخی از مؤلفه‌های مدرنیته همچون فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، نقش آن دسته از مؤلفه‌های سنتی که در شکل دادن هویت ایرانی مهم بوده، بسیار کم‌رنگ شده است چراکه، رسانه‌هایی چون شبکه‌های اجتماعی مجازی فرد را از مکان جدا کرده و به فرایند جهانی شدن پیوند زده‌اند. بر این اساس، افراد جامعه و به‌ویژه نسل جوان با منابع هویت‌یابی متکثری روبه‌رو شده‌اند و هویت آنان شکلی غیر محلی و جهانی پیدا کرده است. در جامعه ایرانی، نهادهای سنتی که در تکوین هویت نقش داشته‌اند با پیدایش ساختارهای جدید مدرنیته، برای مثال سبک زندگی نوین مبتنی بر مصرف‌گرایی، سرگرمی و شیوه‌های نوین تعیین هویت در بستر رسانه‌هایی چون شبکه‌های اجتماعی مجازی به شدت تهدید شده‌اند به باور آنتونی گیدنز^۱، مؤلفه‌های مدرنیته تأثیر شگرفی بر هویت افراد داشته‌اند به طوری که هیچ فردی هویت واحدی ندارد و به عبارت دیگر، قابلیت انعطاف هویت در چهارچوب مدرنیته و مؤلفه‌های مربوط به آن به‌طور چشمگیری افزایش یافته است، امری که حکایت از ظهور بستری تازه برای تکوین هویت دارد. حضور کمی رسانه‌های متفاوت در زندگی افراد و به‌طور خاص جوانان به‌ویژه با فراگیر شدن تلفن همراه به همه اوقات بیداری انسان گسترش یافته و از سوی دیگر حضور کیفی رسانه‌ها در زندگی فردی و اجتماعی بیش از گذشته شده است (رضوی زاده ۱۳۸۵: ۱۰۹).

به‌طور کلی، با گسترش نوگرایی و نوکاربران اینترنت برخلاف نسل اول که در فضای واقعی و حقیقی فعالیت می‌کردند، امروزه در فضای مجازی مشغول هستند. بر همین اساس، بسیاری از کارکردهای خانواده در جامعه‌پذیری افراد به‌وسیله این رسانه‌های تعاملی در محیطی مجازی صورت می‌گیرد (حسین بیگی، ۱۳۸۳: ۵۳)؛ بنابراین اینترنت

^۱ Anthony Giddens

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

دارای قابلیت است که به واسطه‌ی آن افراد می‌توانند خودهای جدیدی را در دنیای جدید بسازند. بدین ترتیب، وب به مکانی برای معرفی و نمایش شخصیت فرد تبدیل می‌شود. البته قضیه به همین جا ختم نمی‌شود، زیرا امکان دارد که تصویر ارائه‌شده از سویی که فرد بر روی وب، توسط دیگران به صورت‌های غیر از شکل موردنظر وی تفسیر شود. حتی امکان معرفی خود در وبگاه‌های مختلف به صورت‌های گوناگون وجود دارد؛ به طوری که افراد بتوانند در جریان ارتباط‌گیری، هویت «الکترونیک چندگانه» برای خود بسازند و هر بار خود را به یک صورت نشان دهند. از سویی، فقدان نشانه‌های بافت اجتماعی در ارتباط‌های اینترنتی، تأثیر مهمی بر چگونگی ابراز هویت شخص در فضای مجازی دارد. (کرم‌الهی، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

هویت اجتماعی بیش از هر گروهی برای نوجوانان و جوانان به دلیل این که این مرحله از زندگی، مرحله تکوین هویت مستقل و استقلال‌یابی می‌باشد، مسئله‌ساز است. توسعه تکنولوژی و عوامل تکنولوژی باعث تغییرات عمده‌ای در ارزش‌ها و نگرش‌ها و شیوه‌های زندگی افراد منجر شده و تغییرات هویتی، به‌ویژه برای دانش‌آموزان مقطع دبیرستان ایجاد کرده‌است؛ بنابراین پژوهشگر درصدد است، تا به این مسئله پردازد که شبکه‌های مجازی چه تأثیراتی در شکل‌گیری هویت مجازی جوانان که بیشترین تأثیر را از حضور و فعالیت در فضای مجازی می‌گیرند، دارد.

در عرصه جهانی، تحولاتی در زمینه‌های فرهنگی و ساختاری رخ داده که سبب دگرگونی نقشه‌های اجتماعی و آگاهی جوانان شده‌است. از این‌رو، مسئله هویت جوانان در چند دهه اخیر ذهن پژوهشگران حوزه‌های مختلف اعم از روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی را به خود مشغول کرده‌است. حضور مؤلفه‌هایی مانند دوگانگی ساختاری، جوان بودن هرم سنی جمعیت، نوسازی فرهنگی و آموزشی، مصرف کالاهای فرهنگی، جهانی‌شدن و غیره، باعث نوگرایی نسل حاضر و در نتیجه، آمادگی این نسل برای پذیرش الگوها و شیوه‌های جدید حیات اجتماعی، پذیرفتن دگرگونی‌های مدرن و پافشاری نکردن به حفظ الگوهای سنتی و قدیمی را باعث شده‌است (تاج‌بخش ۱۳۹۲: ۳۷). در حال حاضر بررسی و شناخت نگرش و عوامل مؤثر بر هویت جوانان به‌ویژه شکل‌گیری آن یکی از ضرورت‌های مهم به شمار می‌رود چراکه برنامه‌های در نظر گرفته‌شده این بخش از وجوه مختلف توسعه‌یافتگی و سلامت اجتماعی در بخش کلان است تا از

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

این راه عوامل مرتبط با آن مانند رضایتمندی جوانان از زندگی سالم و حفظ تعادل هویت‌مندی در نظام جهانی با توجه به تحولات روبه رشد به شکل بهتری برنامه‌ریزی و اجرا شود. بی‌توجهی به این امر منجر به ابهام نقشی و سردرگمی هویتی جوانان خواهد شد و اثرات زیان باری چون آسیب‌های اجتماعی در پی خواهد داشت. از سوی دیگر در ایران شبکه‌های اجتماعی مجازی طرفدار بسیار دارند و مورد استفاده بسیاری از افراد جامعه به‌ویژه نسل جوان قرار می‌گیرند. ارائه آمار دقیق از کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی در کشور دشوار است، اما می‌توان بر اساس وبسایت رسمی کافه بازار ادعا کرد که در ایران شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون واتساپ ۳۶ میلیون، تلگرام ۳۲ میلیون و اینستاگرام ۲۸ میلیون کاربر دارند و وجود این آمارها حکایت از رغبت زیاد جامعه ایرانی به استفاده از شبکه‌های اجتماعی است.

با توجه به مطالب ذکر شده، این پژوهش درصدد پاسخ به این مسئله است که: چگونه فضای مجازی بر هویت جوانان، اشاعه و تقویت باورهای اجتماعی، میزان اعتماد اجتماعی، افزایش مشارکت سیاسی و تصویرسازی مثبت از ساختار سیاسی بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز تأثیر می‌گذارد. بنابراین دو متغیر اشاعه و تقویت باورهای اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی به عنوان مؤلفه‌های اجتماعی و دو متغیر مشارکت سیاسی و تصویر مثبت از ساختار سیاسی به عنوان مؤلفه‌های سیاسی در نظر گرفته شده‌است.

ضرورت و اهمیت تحقیق

امنیتی که کاربران در فضای مجازی به دنبال آن هستند و برای تأثیرگذاری در مؤلفه‌های سیاسی- اجتماعی از آن استفاده می‌نمایند، تحت‌الشعاع سیاست‌های کلان در حوزه‌های سیاسی و اجتماعی قرار می‌گیرد؛ اما این کارکردهای آنان، بدون توجه به پیامدهای احتمالی نادیده گرفته می‌شود، در میان جوانان به دلیل ویژگی‌های سنی و امکان بروز فردیت در این فضاها را به‌عنوان اولویتی برای مشارکت در نظر می‌گیرند. از این رو، تأثیرات روابط متقابل در شکل‌گیری هویت سیاسی- اجتماعی بخصوص در میان جوانان که متأثر از این فضا و ارتباطات در شبکه‌های اجتماعی هستند، ضرورت انجام این پژوهش را نشان می‌دهد که باهدف این تبیین تغییرات هویت سیاسی- اجتماعی توسط شبکه‌های مجازی انجام شده‌است. علاوه بر این، از آنجاکه هویت مجازی بخش عمده و مؤثری از هویت سیاسی- اجتماعی را در عصر جدید باوجود شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

تشکیل می‌دهد، ضرورت دارد عوامل مؤثر بر آن مورد بررسی و دقت نظر قرار گیرد. از طرفی شاید در مورد هویت تحقیقات زیادی انجام شده باشد اما هویت مجازی امری است که اخیراً در دو دهه‌ی اخیر به دلیل گسترده‌ی شبکه‌های اجتماعی بسیار حائز اهمیت شده است. هویت مجازی که بخش زیادی از هویت جوانان را تشکیل می‌دهد کمتر مورد توجه بوده است لذا بررسی هویت مجازی برای برنامه ریزان در حوزه‌های آموزش و پرورش و دیگر حوزه‌های اجتماعی می‌تواند راه گشا باشد. همچنین در این تحقیق برخی‌ها و یا متغیرهای سیاسی و اجتماعی مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. با این دیدگاه که جوانان بمولفه بیشتر تحت تأثیر سیاست‌های اجتماعی و نفوذ و گسترده‌ی شبکه‌های اجتماعی می‌باشند؛ بنابراین ضرورت انجام تحقیقات این چنین را بیش از پیش می‌نماید.

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های متعددی درباره هویت صورت گرفته و هر پژوهش با رویکردی متفاوت به این موضوع پرداخته است. در دو دهه اخیر با ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی در کشور و اثرگذاری این شبکه‌ها بر تمامی سطوح زندگی افراد در جامعه ایرانی بررسی رابطه شبکه‌های اجتماعی با سایر مقوله‌های مهم جامعه‌شناختی مورد توجه بسیاری از پژوهشگران قرار گرفته است. در این بین مطالعاتی در زمینه شبکه‌های اجتماعی مجازی و مؤلفه‌های متفاوت هویتی انجام شده که بررسی آن‌ها ضرورت دارد. در ادامه، به برخی از مطالعاتی که رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و ابعاد هویتی را مورد بررسی قرار داده‌اند می‌پردازیم.

لطفی جلال‌آبادی و زروندی در پژوهشی، تأثیر شبکه‌های اجتماعی را بر تغییرات فرهنگی با تأکید بر سبک زندگی، بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که: استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر ارزش‌ها و باورها و به دنبال آن بر سبک‌های زندگی تأثیر می‌گذارند. میزان تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر تغییرات فرهنگی در این پژوهش در سه طبقه اصلی باورها و اعتقادات، ارزش‌ها و هنجارها و عوامل رفتاری و نمادها بررسی شده است (لطفی جلال‌آبادی و زروندی، ۱۴۰۲).

یوسف خجیر در پژوهشی تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بومی را بر تبلیغ دین بررسی کرده است. هدف پژوهش شناسایی نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدید شبکه اجتماعی بومی در تبلیغ دین و ارائه راهبردهای مناسب برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی بومی برای تبلیغ دین است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که: مهم‌ترین نقاط قوت شبکه اجتماعی بومی برای تبلیغ دین، احراز

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

هویت بر اساس کدملی و واقعی بودن هویت کاربر، فراهم کردن زمینه برای انتشار محتوای دینی توسط مبلغان دینی و مهم‌ترین نقاط ضعف عدم شناخت کاربران ایرانی از شبکه‌های بومی مبلغ دین است (خجیر، ۱۴۰۲).

امیر بیگ و بابائی در پژوهشی هویت جنسیتی جوانان را تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بررسی کرده‌اند. آن‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روابط انسانی و الگوهای ارتباطی تأثیر دارند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد: رابطه‌ی مثبتی بین بازتاب طرح واره‌های جنسیتی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جنسیتی در زنان و مردان وجود دارد. همچنین رابطه‌ی مثبت و معنادار بین جامعه‌پذیری جنسیتی در رسانه اجتماعی مجازی از طریق بازنمایی از نقش‌های جنسیتی و هویت جنسیتی گروه زنان وجود دارد در حالی که در مورد گروه مردان رابطه‌ی معناداری حاصل نشده‌است (امیر بیگ، بابائی، ۱۴۰۲).

خطیب زاده و بنی‌هاشمی در پژوهشی در صدد طراحی مدل تولید محتوای فرهنگی برای زنان در فضای مجازی هستند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که: ایرانی و اسلامی بودن، توجه به تنوع قومیت‌ها در ایران، توجه به هویت و فطرت زنانه، توجه به کانون خانواده، توجه به ویژگی‌های زنان الگو در اسلام، ارائه سبک زندگی ایرانی - اسلامی، پاسخگویی متقن به سؤالات و دغدغه‌های زنان و توجه به مهارت‌های زندگی از شاخص‌های اصلی مدل تولید محتوای فرهنگی برای زنان در فضای مجازی است (خطیب زاده و بنی‌هاشمی، ۱۴۰۱).

نعمتی و همکاران (۱۴۰۱) به بررسی نقش واسطه‌های بحران هویت و انسجام خانواده در تعیین رابطه مشارکت در شبکه‌های اجتماعی با نگرانی از تصویر بدنی در میان دانش آموزان پرداختند. نتایج نشان داد که اصلاح میزان و شیوه استفاده نوجوانان از شبکه‌های اجتماعی و برگزاری جلسات آموزشی به منظور تسهیل گذاری از مرحله بلوغ و پیشگیری از بحران هویت دارای اهمیت است تا زمینه کاهش نارضایتی از تصویر بدن و ارتقای سلامت روانی نوجوانان فراهم آید.

فرامرزیانی و جعفری (۱۴۰۰) به نقش شبکه‌های اجتماعی موبایلی بر هویت شخصی مدرن در میان جوانان شهر اردبیل پرداختند. نتایج نشان داد که: بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی موبایلی و مؤلفه‌های هویت شخصی مدرن (توسعه فردی توسعه نظام ارتباطات بین فردی، توسعه انتخاب‌ها و تغییر در نظام ارزشی و ترجیحی فرد، تغییر در پیوندها، دل‌بستگی‌های فردی و حوزه خصوصی

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

زندگی و دسترسی فوری یا فرهنگ فوری همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد. بیشترین همبستگی مربوط به توسعه فردی و کمترین همبستگی نیز مربوط به توسعه ارتباطات بین فردی است. نتایج پژوهش نشان داد که گسترش استفاده از شبکه‌های مبتنی بر تلفن همراه به فردیت و فردی شدن می‌انجامد.

نواح و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی جوانان (مورد مطالعه جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال شهر اهواز) پرداختند. نتایج نشان داد که: بین متغیرهای مستقل میزان حضور در فضای مجازی، انگیزه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با متغیر وابسته هویت اجتماعی ملی و هویت دینی جوانان ارتباط معناداری وجود دارد.

بیات و قنبری برزبان (۱۳۹۶) به بررسی تبیین ارتباط رسانه‌های ارتباط جمعی و فضای مجازی با هویت ملی مطالعه موردی؛ جوانان عرب‌زبان اهواز پرداختند. نتایج نشان داد که بین دیدن موسیقی، تصویری فیلم سینمایی و برنامه جنسی از ماهواره و استفاده از اینترنت با هویت ملی ارتباط وجود دارد و استفاده بیشتر از فضای مجازی و رسانه‌های جمعی سبب برجستگی هویت قومی در برابر هویت ملی شده است.

باب وبک و همکاران^۱ (۲۰۲۲) به بررسی تنوع قومی فرهنگی شبکه‌های اجتماعی شخصی مهاجران ادغام هویت دو فرهنگی و هویت جهانی پرداختند. نتایج نشان‌دهنده ارتباط بین داشتن روابط اجتماعی نزدیک و متنوع از نظر قومی فرهنگی و هویت برتر بود.

مک کانل و همکاران^۲ (۲۰۱۸) به بررسی این که همه افراد تمام زندگی را در فیس بوک قرار می‌دهند: مدیریت شبکه‌های اجتماعی و هویت جوانان پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد که: فیس بوک بستر مناسبی برای به اشتراک‌گذاری تجربیات جوانان و ایجاد تعامل و ارتباط با دیگران است.

اهداف اهداف تحقیق

۱. کاوش هویت مجازی جوانان در شیراز

^۱ Bobowik

^۲ Mc Connell

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

۲. بررسی رابطه بین اشاعه و تقویت باورهای اجتماعی (مؤلفه اجتماعی) و هویت مجازی
۳. بررسی رابطه بین میزان اعتماد اجتماعی (مؤلفه اجتماعی) و هویت مجازی
۴. بررسی رابطه بین افزایش مشارکت سیاسی (مؤلفه سیاسی) و هویت مجازی
۵. بررسی رابطه بین تصویرسازی مثبت از ساختار سیاسی (مؤلفه سیاسی) و هویت مجازی

مبانی نظری پژوهش

مفهوم هویت

هویت در زبان فارسی به معنای آنچه موجب شناسایی شخصی یا چیزی می‌شود، ذکر شده است. از میان مفاهیم فارسی، واژه یا مفهوم «تشخیص»^۱ می‌تواند راهبرد خوبی برای تعریف اصطلاح هویت باشد. بدین معنی که اصطلاح هویت مجموع‌های از شاخص‌ها^۲ و علائم در حوزه مؤلفه‌های مادی، زیستی، فرهنگی و روانی است که موجب شناسایی فرد از گروه، گروه از گروه دیگر یا اقلیت یا از اقلیت دیگر و فرهنگی از فرهنگ دیگر می‌شود (ابوالحسنی، ۲۲: ۱۳۸۸). در لغت‌نامه دهخدا، هویت «تشخیص» معنا شده است (دهخدا، ۱۳۷۷: ۲۰۸۶۶). معین هویت را این‌گونه تعریف می‌کند: آنچه را که باعث «شناسایی» شخص باشد (معین، ۱۳۸۷: ۵۲۲۸).

ازلحاظ لغوی واژه‌ی هویت در دو معنای ظاهراً متناقض بکار می‌رود:

۱- همسانی و یکنواختی مطلق

۲- تمایزی که دربرگیرنده ثبات یا تداوم در طول زمان است (تفاوت یا تعقل). گرچه در معنای هویت متناقض و متضاد هستند، اما در اصل به دو معنای اصلی و مکمل معطوف‌اند و اکثر قریب به اتفاق نظریه‌پردازان هویت درباره دو معنای آن اتفاق نظر دارند (حسین زاده، ۱۳۸۷: ۵۴).

برخی از تعاریف بر بعد احساسی و عاطفی^۳ هویت تأکید داشته و آن را عامل پیوند و تعلق فرد به گروه یا جامعه‌ای که عضو آن است، می‌دانند. در تعاریفی دیگر، هویت به معنای وجه تمایز اعضای یک گروه از دیگران و تفکیک‌کننده "من" و "ما" از "غیر" و دیگری "به کاررفته است (میر محمدی، ۱۳۸۳: ۸).

^۱ Diagnosis

^۲ Index

^۳ Emotional

جرج هربرت در تعریف هویت معتقد است: هر فرد هویت یا خویشتن خود را از طریق سازمان‌دهی نگرش‌های فردی دیگران در قالب نگرش‌های سازمان‌یافته اجتماعی یا گروهی شکل می‌دهد. به عبارت دیگر تصویری که فرد از خود می‌سازد و احساسی که به خود پیدا می‌کند، در اصل بازتاب نگرشی است که دیگران از او دارند. هریس، معتقد است که هویت عبارت است از شناخت فرد از خویشتن خود (خدایار و فتحی، ۱۳۸۷: ۳۵).

موضوع و ماهیت هویت، یکی از مسائل چالش‌برانگیز و پر دامنه است که در دهه‌های اخیر مورد توجه بسیاری از روشنفکران، اندیشمندان و پژوهشگران قرار گرفته است. از آنجایی که بیشتر این تأمل‌ها، فاقد وجه تجربه و عینی‌اند، معمولاً بر پایه پیش‌فرض‌ها، ذهنیات و گرایش‌های شخصی (نه الزامات به صورت نظریه‌ای) درباره هویت قضاوت می‌شود. از آنجایی که انسان‌ها موجوداتی اجتماعی هستند، پس دارای هویت اجتماعی هستند. «زندگی اجتماعی انسان بدون وجود راهی برای دانستن این که دیگران کیستند و بدون نوعی درک از این که خود ما که هستیم غیر قابل تصور است. بدون وجود چارچوبی برای مشخص ساختن هویت اجتماعی و هویت‌های فردی، من همان بودم که شما هستید، هیچ‌یک از ما قادر نمی‌بود با دیگری نسبت معنی‌دار یا سازگاری برقرار کند؛ در واقع بدون هویت اجتماعی جامعه‌ای در کار نیست» (جنکینز، ۱۳۸۱: ۷).

به نظر گیدنز^۱ هویت در رابطه با فرهنگ است و عبارت است از: خود، آن طوری که شخص از خودش تعریف می‌کند. انسان از طریق کنش متقابل با دیگران است که هویتش را ایجاد می‌کند و در جریان زندگی، پیوسته آن را تغییر می‌دهد. هویت امر پایداری نیست، بلکه یک پدیده پویا و سیال و همواره در حال ایجاد شدن و عوض شدن است (گیدنز، ۱۳۸۵: ۸۱). وی می‌گوید «نیروی اساسی اغلب کنش‌ها (در جامعه جدید) مجموعه‌ای ناآگاهانه برای کسب احساس اعتماد در کنش متقابل با دیگران است» به اعتقاد او، یکی از نیروهای پراکنده و موتور حرکتی کنش، نیاز به رسیدن به امنیت هستی‌شناختی (حس اعتماد) است. چون انسان‌ها میل دارند در روابط اجتماعی از میزان اضطراب خود بکاهند. این فرایند ناآگاهانه، قبل از مکانیزم زبان‌آموزی و آگاهی قطعی به وجود می‌آید و منشأ کنش است و به همین دلیل سیال و پویاست. از نظر وی هویت در واقع همان چیزی است که فرد به آن آگاهی دارد؛ به عبارت دیگر هویت شخصی چیزی نیست که در نتیجه تداوم

^۱ Giddens

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

کنش‌های اجتماعی فرد به وی تفویض شده‌باشد، بلکه چیزی است که فرد باید آن را به‌طور مداوم و روزمره ایجاد کند و در فعالیت‌های بازتابی خویش موردحفاظت و پشتیبانی قرار دهد (گیدنز، ۱۳۸۵: ۸۱). گیدنز معتقد است که خود، یک امر منفعل نیست که فقط از طریق تأثیرات درونی شکل بگیرد، افراد ضمن این که اقدام به ساختن و پرداختن هویت شخصی خویش می‌کنند به‌علاوه در ایجاد بعضی از تأثیرات اجتماعی دنیای اطراف خود مشارکت دارند. در نتیجه افراد با انتخاب‌های متعددی روبرو می‌شوند که جوامع امروزی در پیش روی آن‌ها قرار داده‌است و این وضعیت سبب می‌شود که افراد در تشکیل هویت خود دارای تنوع و گوناگونی مراجع هویت‌ساز باشند. گیدنز بر این باور است که تغییر شکل هویت شخصی و پدیده جهانی‌شدن در دوران متأخر دو قطب دیالکتیک محلی و جهانی را تشکیل می‌دهند (گیدنز، ۱۳۸۵: ۵۶). یکی از مشهورترین صاحب‌نظرانی که به‌طورجدی به طرح نظریه هویت پرداخته‌است تاجفل^۱ است که نوعی پیوند علی بین ملزومات هویت و اشکال مختلف رفتار بین گروهی قائل است. کانون توجه تاجفل این فرضیه است که هویت‌های اجتماعی مردم در ابتدا از طریق مقایسه اجتماعی شکل می‌گیرد که گروه خودی را از گروه‌های غیرخودی متمایز می‌سازد. بر این اساس می‌توان گفت که این ایده، غلبه گروهی را، حتی در صورت نبود تضاد منافع واقعی، تبیین می‌کند.

ایده اساسی در این نظریه این است که افراد دارای عضویت‌های مقوله‌ای هستند که تعریف آن‌ها از خودشان و ویژگی‌های گروهی را که دستورالعمل رفتار یا نشانه‌های هنجاری رفتار را تجویز می‌کند، مشخص می‌کند. تاجفل هویت اجتماعی را با عضویت گروهی پیوند می‌زند و آن را متشکل از سه عنصر می‌داند: عنصر شناختی^۲ (آگاهی از اینکه فرد به یک گروه تعلق دارد)، عنصر ارزشی^۳ (فرضیاتی درباره پیامدهای ارزشی مثبت یا منفی عضویت گروهی) و عنصر احساسی^۴ (احساسات نسبت به گروه و نسبت به افراد دیگری که رابطه‌ای خاص با آن گروه دارند). بر این اساس، هویت اجتماعی از دیدگاه تاجفل عبارت است از: آن بخش از برداشت یک فرد از خود که از آگاهی او نسبت به عضویت در گروه (گروه‌های) اجتماعی همراه با اهمیت ارزشی و احساسی منظم به آن

^۱ Tajfl

^۲ Cognitive element

^۳ Value Element

^۴ Emotional Element

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

عضویت سرچشمه می‌گیرد (گل محمدی، ۱۳۸۰: ۱۵). از دیگر صاحب‌نظرانی که مشخصاً به مقوله‌ی هویت اجتماعی پرداخته و آن را در چهارچوب نظریه‌های علوم اجتماعی بسط داده‌اند ریچارد جنکینز است. از نگاه وی هویت اجتماعی درک ما از این مطلب است که چه کسی هستیم و دیگران کیست‌اند و از آن طرف، درک دیگران از خودشان و افراد دیگر چیست. از این رو هویت اجتماعی نیز همانند معنا ذاتی نیست و محصول توافق و فقدان توافق است و می‌توان در باب آن نیز به چون و چرا پرداخت (جنکینز، ۱۳۸۱: ۸-۷). جنکینز در توضیح رویکرد خود به هویت اجتماعی یادآور می‌شود که نظریه هویت اجتماعی‌اش تحت تأثیر اندیشه‌های کسانی چون هربرت مید، اروینگ گافمن و فردریک بارث مردم‌شناس است. جنکینز شکل‌گیری نظریه خویش را به این صورت خلاصه می‌کند: «اگر هویت شرط ضروری برای حیات اجتماعی است، برعکس آن نیز صادق است. در توضیح بیشتر می‌توان گفت هویت فردی که در خویشی تجسم‌یافته - جدا از سپهر اجتماعی دیگران معنادار نیست. هویت فردی بر تفاوت و هویت جمعی بر شباهت تأکید دارد؛ اما هویت فردی و خویشی به‌طور کامل در اجتماع ساخته می‌شوند؛ یعنی در فرآیندهای اجتماعی شدن اولیه (مثلاً خانواده، مدرسه، دوستان و مذهب) و متعاقب آن، در فرآیندهای جاری تعامل اجتماعی که در چهارچوب آن‌ها، افراد در طول عمرشان خود و دیگران را تعریف و بازتعریف می‌کنند.

بورديو نیز در خلال بحث عادت واره، موضوع هویت را نیز مورد توجه قرار داده است (قادرزاده و معیدفر، ۱۳۸۹). به‌زعم وی، نمی‌توان ساختار و کارکرد جهان اجتماعی را تبیین کرد، مگر اینکه مفهوم سرمایه در تمامی اشکال آن و نه صرفاً در شکل اقتصادی آن مفهوم‌سازی شود. به اعتقاد بورديو، سرمایه هرگونه خاستگاه و سرچشمه در عرصه اجتماعی است که در توانایی فرد برای بهره‌مندی از منافع خاصی که در صحنه حاصل می‌گردد مؤثر واقع می‌شود و در چهار شکل بنیادی متجلی می‌شود:

الف) سرمایه اقتصادی

ب) سرمایه اجتماعی

ج) سرمایه فرهنگی

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

ت) سرمایه نمادین^۱، یعنی مجموعه ابزارهای نمادین، حیثیت، احترام و قابلیت‌های فردی در رفتارها (کلام و کالبد) که فرد در اختیار دارد. سرمایه نمادین جزئی از سرمایه فرهنگی است. بوردیو، در سطح کلان به ساختارها یا حوزه‌های تعاملاتی اشاره می‌کند که هر کس برحسب میزان سرمایه کلی (مجموع دو نوع سرمایه اقتصادی و فرهنگی) و بر اساس ساختار سرمایه (برحسب وزن نسبی انواع مختلف سرمایه اقتصادی و فرهنگی که در مجموع کل دارائی دارد)، در میدان اجتماعی توزیع و جایگاه و پایگاه اجتماعی پیدا می‌کند و در جوار کسانی جای می‌گیرد که از لحاظ سرمایه کلی با او مشابه هستند. (بوردیو، ۱۹۸۶: ۴۸۶). بوردیو، با تفکیک عادت واره فردی و طبقه‌ای بر این باور است که عادت واره فردی، از فردیت و ادراکات بلافصل شخص و هویت فردی جدایی‌ناپذیر است و عادت واره طبقه‌ای که از موقعیت اجتماعی - اقتصادی و جایگاه عاملان اجتماعی در ساختارها و میدان‌های تعاملاتی نشئت می‌گیرد، بر هویت‌های جمعی مشترک دلالت دارد و نشانگر بازنمایی عاملان از محیط هنجاری و پنداشتی است که از جهان اجتماعی و از جایگاهشان در آن دارند. عادت واره طبقه‌ای، در سبک زندگی افراد متعلق به گروه‌ها و طبقات مختلف به گونه‌ای نمود می‌یابد که از ذائقه غذایی تا سلاطین زیبایی‌شناختی و نگرش‌های سیاسی که دربرگیرنده هویت سیاسی آنان است را جهت می‌بخشد (بوردیو، ۱۳۸۶: ۱۱۶ - ۱۱۲). با توجه به دیدگاه بوردیو می‌توان گفت که افراد حاضر در یک جامعه از لحاظ انواع سرمایه متفاوت هستند و دارای پایگاه‌ها و عادت واره‌های متفاوتی هستند که در کم و کیف تعلقات جمعی و هویت آنان نمود می‌یابد؛ بنابراین بر طبق نظر بوردیو می‌بینیم که انواع مختلف سرمایه و ابعاد آن‌ها بر هویت افراد دارای تأثیر است.

فضای مجازی و هویت

وقتی صحبت از فضای مجازی به میان می‌آید مردم اغلب به کامپیوتری فکر می‌کنند و این که به اینترنت متصل است در حالی که این فقط بخش بسیار کوچکی از فضای مجازی را تشکیل می‌دهد. از نگاه دیوید بل (۲۰۰۲) فضای مجازی فقط مجموعه‌ای از سخت‌افزار نیست بلکه مجموعه‌ای از تعاریف نمادین است که شبکه‌ای از عقاید و باورها را در قالب دادوستد بیت ردوبدل می‌کنند.

^۱ Symbolic capital

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

فضای مجازی در واقع نامی است که تعداد زیادی از کاربردهای امروز فناوری‌های جدید ارتباطی را دربر می‌گیرد. این نام نخستین بار به وسیله ویلیام گیسون دررمان نورومانسر (۱۹۸۴) ابداع شد (هولمز، ۲۰۰۵). همان‌طور که کاترین هابلس (۱۹۹۶) نشان می‌دهد، دیدگاه گیسون خودبه‌خود به وجود نیامده بود و دگرگونی‌های مبتنی بر فناوری انجام‌شده در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ نقش زیادی در ظهور این اصطلاح داشت (نقل‌شده در ویتاگر، ۲۰۰۴). فلیشی (۲۰۰۲) نشان می‌دهد که ظهور فضای مجازی درست بعد از پایان جنگ جهانی دوم و با راه افتادن موج فناوری‌های جدید کامپیوتری در فرم اولیه آن اتفاق افتاد (نقل‌شده در ویتاگر، ۲۰۰۴).

اینترنت دارای قابلیت است که به واسطه آن افراد می‌توانند خودهای جدیدی را در دنیاها جدید بسازند. این امور ممکن است در دنیای مادی اصلاً وجود خارجی نداشته باشند یا فرد به‌زعم خودش، قادر به دستیابی به آن نباشد. این‌ها استفاده از فضای مجازی را برای کاربران جذاب‌تر می‌کند. بدین ترتیب، وب به مکانی برای معرفی و نمایش شخصیت فرد تبدیل می‌شود. البته قضیه به همین جا ختم نمی‌شود؛ زیرا امکان دارد که تصویر ارائه‌شده از سوی یک فرد بر روی وب، توسط دیگران به صورت‌هایی غیر از شکل موردنظر وی تفسیر شود (امیر بیگ، بابائی، ۱۴۰۲: ۱۸-۷). حتی امکان معرفی خود در سایت‌های مختلف به صورت‌های گوناگون وجود دارد. به‌طوری‌که افراد بتوانند در جریان ارتباط‌گیری «هویت الکترونیک چندگانه‌ای» برای خود بسازند و هر بار خود را به یک صورت نشان دهند. تلویزیون و سایر رسانه‌ها فاقد این ویژگی خاص فضای مجازی‌اند. در مجموع، هویت اینترنتی یا هویت مجازی با دیدگاه‌های متعارف درباره هویت جور نیست. دیدگاه‌های متعارف درباره هویت به دنبال کلیت‌سازی درباره مفهوم هویت و یکپارچه‌شان دادن آن هستند و تأثیر کلی آن را بر فرد در نظر می‌گیرند؛ اما با این اوصاف در فضای مجازی استفاده از چنین تعاریفی برای هویت دشوار می‌شود و با گسترده‌تر شدن مرزهای هویتی، مرزبندی هویت واقعی و تخیلی در اینترنت مخدوش می‌شود. به‌هرحال اینترنت و شبکه‌های اجتماعی اینترنتی محصول درهم‌شکستگی هستی‌شناختی و پیچیده‌تر شدن فزاینده تفاوت‌های فردی هستند و با آن سنخیت تام دارند. امروزه حتی اعضای خانواده‌ها و همسایگان نیز به‌ندرت معنای واحدی از هویت در ذهن دارند. این امر تشخیص اصالت‌ها را روزبه‌روز دشوارتر می‌سازد. آلن تورن به‌خوبی این شرایط به‌ظاهر تناقض‌آمیز انسانی را توصیف کرده است: ما در سکوت زندگی می‌کنیم، در شلوغی

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

به سر شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت با تأکید بر بحران هویتی مان می‌بریم، منزوی هستیم، در دریای خلق گم شده‌ایم (تورن، ۱۳۸۰، ۱۶۰). از این حیث، هویت مجازی را می‌توان با فرایند اساساً مدرن تشکیل هویت به وسیله خویشتن و رسیدن به فهمی از خود و هویت‌یابی مربوط دانست. فرد در دوره مدرنیته از جا کنده می‌شود و اضطراب‌های وی افزایش پیدا می‌کند. اینترنت نه تنها این وضع را متحول کرد؛ بلکه به آن شدت بخشید. در اینجا ساختار و فردیت به هم می‌رسند و توأماً مهم‌ترین جنبه پست‌مدرنیستی اینترنت را می‌سازند. امکانات موجود برای انتخاب انواع متفاوت خروجی‌های اینترنت نه تنها فردیت کاربران را تقویت می‌کند؛ بلکه موجب تکثر بیشتر می‌شود. در عین حال، هم‌زمان با افزایش میزان تفاوت‌ها، در اثر رشد استفاده عمومی از اینترنت، جهان‌بینی‌های افراد واگراتر می‌شود (گیبیز و ریمر: ۱۳۸۸، ۸۷). اینترنت شبیه یک بازار ارتباطی است و همین به تکثر هویتی و رشد فردیت کمک می‌کند و اشکال ابراز وجود شخصی را متنوع‌تر می‌کند، اما در عین حال نمی‌توان از این ایراد چشم‌پوشی کرد که وسایل ارتباطی به تدریج نقش فزاینده‌ای در سست کردن انسجام اجتماعات واقعی و ذره‌ای کردن جوامع انسانی دارد. هم‌چنین اینترنت باعث رشد یک فرهنگ شخصی شده و حاصل تخیلات و تصورات و پندارهای فردی است. این امر به قیمت کاهش نفوذ کلیت‌های سیاسی بر هویت‌سازی‌های فردی تمام می‌شود و می‌تواند به شکل‌گیری منابع جدید هویتی بیانجامد (معینی علمداری، ۱۳۸۴: ۱۱۶-۱۱۵) علاوه بر اینترنت، شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون فیسبوک، به دنبال ایجاد جوامع مجازی هستند. این جوامع مجازی بر اساس ساختار و تعاریف خود به طبع دارای ارزش‌های مختلف فرهنگی، سیاسی و اجتماعی هستند. به طوری که این جوامع مجازی توانسته‌اند مفاهیمی چون "دوست"، "ارتباط"، "خانواده"، "هویت" و حتی مسائلی جزئی مانند نحوه احوال‌پرسی کردن را بازتعریف کنند. اگرچه کاربران خود در شکل‌دهی این جوامع نقش چشمگیری ایفا می‌کنند، اما قوانین این جوامع مجازی و گفتمان حاکم بر آنان در تأثیرگذاری و شکل‌دهی هویت اعضای خود نقش مهمی ایفا می‌کنند.

ابتدایی‌ترین تأثیر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بر کاربران این است که هویت فعلی او را به چالش می‌کشند؛ ابتدا کاربر را از خود واقعی تهی می‌کنند و سپس به او فرصت می‌دهند خود ایده‌آلش را بروز دهد، در حالی که به طور ناخودآگاه، این خود جدید در فضای گفتمانی شبکه‌های اجتماعی بر ساخته شده‌است. شبکه‌های اجتماعی صحنه‌ای فراهم می‌آورند که، کاربران می‌توانند از

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

هر جنسیت، سن، طبقه اجتماعی، نژاد و قومیتی که باشند، در آن ظاهر شوند و نقش دلخواه خود را بازی کنند. در این سطح، شبکه‌های اجتماعی مجازی، کاربر را به هویتی فرد مدار شده با مشخصات منحصر به فرد سوق می‌دهند. در واقع با شبکه‌های اجتماعی مجازی این قابلیت به فرد داده می‌شود تا خود را هرگونه که می‌خواهد، فراتر از هویت واقعی خود در جهان فیزیکی بازتعریف و روایت کند؛ بنابراین، با قبول این فرض که شبکه‌های اجتماعی اینترنتی در درون جامعه مصرفی خلق شده‌اند، خود منشأ بازتولید مکرر چنین جامعه‌ای می‌شوند.

دهقان (۱۳۸۴) معتقد است فضای مجازی یک شبکه گسترده جهانی است که شبکه‌های مختلف رایانه‌ای در اندازه‌های متعدد و حتی رایانه‌های شخصی را با استفاده از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای گوناگون و با قراردادهای ارتباطی به یکدیگر وصل می‌کند. فناوری‌های ارتباط راه دور اساس فضای مجازی را تشکیل می‌دهند (ویتاگر، ۲۰۰۴). هرچند برخی از این فناوری‌ها مانند تلگراف و تلفن در اوایل قرن نوزدهم اختراع شده بودند اما همه‌گیر و ارزان شدن این فناوری‌ها و بالا رفتن توان فنی آن‌ها که شرط اصلی ظهور فضای مجازی است در چند سال اخیر اتفاق افتاده است. ویتاگر در توضیح این مسئله به رویداد تاج‌گذاری ملکه انگلستان اشاره می‌کند که حدود بیست میلیون نفر آن را از تلویزیون تماشا کردند. در حالی که تعداد تلویزیون‌ها در انگلستان تا قبل از چند ماه مانده به مراسم ۶۰۰۰۰۰ دستگاه برآورد می‌شد، در این چند ماه تقریباً همین تعداد تلویزیون در انگلستان خریداری شد. رواج فناوری‌های ارتباطی در سال‌های بعد رفته‌رفته به شکل‌گیری و ظهور فضای مجازی منجر شد. کلمه فضای مجازی (سایبر اسپیس) از درون کلمه سایبرنتیکس که در سال ۱۹۴۸ به‌وسیله نوربرت وینر ابداع شده بود پدید آمد. سایبرنتیکس علم نظریه کنترل است و در مورد سیستم‌های پیچیده به کار می‌رود کلیه دستگاه‌هایی که با روش‌های خود فرمایی اداره می‌شوند در واقع سیستم‌های سایبرنتیکی هستند. گاهی اوقات کلمه سایبرنتیکس در معنایی غیر از معنای اولیه آن مثلاً به معنای قانون‌گذاری و قانونمندی به کار می‌رود (دامسایر، ۱۹۹۳ و بیر، ۱۹۹۴). دلیل این نوع نام‌گذاری به پیچیدگی این نوع قوانین مربوط می‌شود. ارتباط واژه‌ای فضای مجازی (سایبر اسپیس) و سایبرنتیکس هم به مسئله پیچیدگی برمی‌گردد.

لیندلاف (۲۰۰۲) ارتباطات کامپیوتری را بسیار متفاوت از سایر انواع ارتباطات می‌داند و معتقد است این‌گونه ارتباطات باید با یک روش شناسی متفاوت از بقیه روش‌ها تجزیه تحلیل شوند. لیندلاف در

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

این مورد معتقد به یک رویکرد ساختار اجتماعی است. رویکرد ساختار اجتماعی عوامل غیر انسانی را هم در ارتباطات دخیل می‌داند.

چارچوب نظری پژوهش

چارچوب نظری این پژوهش به صورت انتخابی بر مبنای نظریات ارائه شده تدوین شده است. می‌توان گفت هویت برخلاف گذشته که به عنوان امری ثابت در نظر گرفته می‌شد امروزه به عنوان یک فرایند پویا و سیال عمل می‌کند. هویت امروزی در بسترهای مختلفی شکل می‌گیرد و عوامل بسیاری همچون روابط فرامرزی و جهانی شدن کنش‌های روزمره شرایط خاص اقتصادی فرهنگی، سیاسی و عوامل دیگری مانند ظهور فناوری‌های نوین می‌تواند هویت را دستخوش تغییر و تحول کند. به عقیده اندیشمندانی چون گیدنز و رابرتسون هویت مقوله‌ای است که به واسطه جهانی شدن می‌تواند دچار دگرگونی شود، در عصر جهانی شدن ما شاهد برخورد هویت‌های مختلفی هستیم که با یکدیگر تعارضی ندارند. برای رابرتسون بعد فرهنگی هویت در کنار بعد جهانی آن مهم تلقی می‌شود اما برای گیدنز در کنار بعد جهانی بعد سیاسی نیز مهم است. از سوی دیگر، اندیشمندانی چون برگر و جنکینز به بر ساخته شدن هویت در محیط‌های اجتماعی و فرهنگی تأکید می‌کنند. برگر هویت را به مثابه پدیده‌ای می‌بیند که در جریان زندگی روزمره و در کنش‌ها و گفتگوها ساخته می‌شود و به نوعی بر هویت اجتماعی - فرهنگی تأکید دارد. از سوی دیگر جنکینز به بعد زمانی و مکان نیز توجه می‌کند؛ به عبارت دیگر برای وی بعد جغرافیایی هویت مهم است. در نهایت اندیشمندان پست‌مدرنی چون لیوتار فرهنگ غربی را مورد انتقاد قرار داده‌اند و معتقدند که غرب با ایجاد نظام سلسله مراتبی و دو فضایی بین غرب و سایر مناطق جهان نوعی سلطه ایجاد کرده است تا هویت غربی را بر سایر مناطق جهان مسلط کند. در حالی که به اظهار اندیشمندان پست‌مدرن انسان‌ها و گروه‌های به حاشیه رانده شده نیز این حق را دارند که از هویت و فرهنگ خاص خود دفاع کنند. بر این مبنا می‌توان گفت که لیوتار نیز مانند رابرتسون بر بعد محلی یا قومیتی جهانی و فرهنگی هویت تأکید دارد. از سوی دیگر با ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات جدید، هویت تحت تأثیر این فناوری‌ها قرار می‌گیرد. اندیشمندانی چون بوید و الیسون بر بعد شناختی شبکه‌های اجتماعی مجازی تأکید دارند و در واقع معتقدند که شبکه‌های اجتماعی به واسطه خصوصیتی که دارند و ابزار و امکاناتی که در اختیار کاربران خود ارائه می‌دهند، نوعی ابزار شناخت نیز هستند. همچنان که بر

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

اساس نظریه مانوئل کاستلز می‌توان گفت: کنش‌های ارتباطی انسان‌ها از محیط فیزیکی به فضای مجازی انتقال یافته و شیوه ارتباط افراد در بستر فناوری‌های نوظهور دگرگون شده است.

فرضیات تحقیق:

- به نظر می‌رسد بین اشاعه و تقویت باورهای اجتماعی (مؤلفه اجتماعی) و هویت مجازی جوانان رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین میزان اعتماد اجتماعی (مؤلفه اجتماعی) و هویت مجازی جوانان رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین افزایش مشارکت سیاسی (مؤلفه سیاسی) و هویت مجازی جوانان رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین تصویرسازی مثبت از ساختار سیاسی (مؤلفه سیاسی) و هویت مجازی جوانان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

روش پژوهش

روش تحقیق پژوهش حاضر از حیث هدف، کاربردی و برحسب شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایش است. جامعه آماری این پژوهش شامل افرادی که در سن ۱۵ تا ۲۵ سال (در شهر شیراز) شامل می‌شود. با توجه به آمارنامه شهر شیراز در سال ۱۳۹۸ جمعیت شهر شیراز ۱۶۳۲۰۹۸ نفر می‌باشد که ۱۷ درصد از این جمعیت گروه جوانان تشکیل می‌دهد که بعد از محاسبه تعداد جمعیت جوانان شهر شیراز برابر ۲۷۷۴۵۷ نفر گروه جوانان تشکیل می‌دهد؛ که با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه کوکران تعداد نمونه ۳۸۴ نفر می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات در پژوهش پیش رو از نوع کتابخانه‌ای و میدانی بود. در این پژوهش با استفاده از ابزار پرسشنامه سبک‌های هویت برزونسکیو، پرسشنامه اعتیاد به اینترنت یانگ می‌باشد، پرسشنامه فضای مجازی توسط لی و همکاران، پرسشنامه هویت ملی و پرسشنامه هویت اجتماعی که از روایی و پایایی قابل قبولی برخوردار هستند، به تهیه پرسشنامه محقق ساخت پرداخته شد. برای آزمون پایایی پرسشنامه ابتدا سؤالات بین ۶۰ نفر از پاسخگویان توزیع گردید و ضریب آلفای کرونباخ عدد ۰/۸۲۲ به دست

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

آمد که با توجه به محاسبه مجدد این آزمون پس از جمع‌آوری پرسشنامه پایایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات مناسب به نظر می‌رسید.

برای اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق از پرسشنامه محقق ساخته و یا پرسشنامه‌هایی که قبلاً روایی آن‌ها در پژوهش‌های قبلی تایید شده‌است، استفاده شده‌است. تست هویت مجازی یکی از معتبرترین تست‌های مربوط به سنجش هویت اینترنتی است که توسط دکتر کیمبرلی یانگ ابداع شده‌است. این پرسشنامه دارای ۲۰ سوال بوده و هدف آن سنجش میزان هویت اینترنتی در افراد مختلف می‌باشد. طیف پاسخ دهی آن به صورت لیکرت بوده و دارای پنج درجه است. بنابراین نمره‌های آزمودنی‌ها بین ۲۰ تا ۱۰۰ متغیر است. گرچه تمامی متغیرهای اجتماعی ماهیتاً کیفی است اما برای سنجش دقیق‌تر و بررسی رابطه بین متغیرها از طریق پرسشنامه کمی در نظر می‌گیریم.

تجزیه و تحلیل داده‌ها، فرآیندی چندمرحله‌ای است که طی آن داده‌هایی که از طریق به‌کارگیری ابزارهای جمع‌آوری در نمونه آماری فراهم آمده‌اند، خلاصه، دسته‌بندی و درنهایت پردازش می‌شوند تا زمینه برقراری انواع تحلیل و ارتباط‌ها بین این داده‌ها به‌منظور آزمون فرضیه‌ها فراهم آید. در این فرآیند داده‌ها هم از لحاظ مفهومی و هم از جنبه تجربی پالایش می‌شوند و تکنیک‌های گوناگون آماری، نقش بسزایی در استنتاج‌ها و تعمیم‌ها به عهده‌دارند.

در این تحقیق، علاوه بر آمار توصیفی، از آمار استنباطی نیز استفاده شده‌است که برای انجام پردازش اطلاعات از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده گردیده‌است. در آمار استنباطی، نیز با توجه به این که سعی بر این شده که سطح سنجش متغیرهای پژوهش فاصله‌ای باشد، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون استفاده شده‌است.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی پژوهش حاکی از آن است ۵۰/۱۷ که درصد از پاسخگویان را مردان و ۴۸/۸۳ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. بیشترین تعداد پاسخگویان در گروه سنی ۲۵ - ۲۰ سال و کمترین تعداد در گروه سنی ۱۵-۲۰ سال قرار دارند. از نظر وضعیت تأهل، ۶۵ درصد پاسخگویان مجرد و ۲۵ درصد متأهل بودند. در خصوص میزان استفاده از رسانه‌های داخلی و خارجی، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که زنان نسبت به مردان بیشتر به رسانه‌های داخلی توجه دارند و در مقابل، مردان نسبت به زنان بیشتر از رسانه‌های خارجی همچون اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی

..... پژوهش های جامعه شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

استفاده می کنند. از نظر تحصیلات ۳۴ درصد دارای تحصیلات کارشناسی و 64 درصد پایین تر از کارشناسی می باشد.

جدول شماره ۱) نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون مؤلفه های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معناداری
مؤلفه های اجتماعی و هویت مجازی	-0/154	0/001 Sig=
مؤلفه های سیاسی و هویت مجازی	-0/321	0/000 Sig=

با توجه به این که مقیاس متغیرهای رابطه مؤلفه های اجتماعی و هویت مجازی فاصله ای می باشد از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج نشان می دهد که با $Sig=0/001$ رابطه کاملاً معنی داری بین مؤلفه های اجتماعی و هویت مجازی وجود دارد. ضریب به دست آمده $-0/154$ می باشد که نشان دهنده همبستگی ضعیف و معکوس می باشد، این بدان معناست که هر چه مؤلفه های اجتماعی در مرتبه بالاتری قرار گیرد به همان نسبت، هویت مجازی در آنان رو به کاهش می گذارد و بالعکس. به عبارت دیگر هر چه مؤلفه های اجتماعی اهمیت پیدا کند هویت مجازی نزد جوانان، کاهش می یابد.

برای آزمون رابطه مؤلفه های سیاسی و هویت مجازی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج نشان می دهد که با $Sig=0/000$ رابطه کاملاً معنی داری بین مؤلفه های سیاسی و هویت مجازی وجود دارد. با توجه به جدول شماره ۲ می توان گفت که ضریب به دست آمده $-0/321$ نشان دهنده همبستگی ضعیف و معکوس می باشد، این بدان معناست که هر چه مؤلفه های سیاسی در مرتبه بالاتری قرار گیرد به همان نسبت، هویت مجازی در آنان رو به کاهش می گذارد و بالعکس. به عبارت دیگر هر چه مؤلفه های سیاسی اهمیت پیدا کند هویت مجازی نزد جوانان، کاهش می یابد. جدول شماره ۲: ضرایب رگرسیونی مؤلفه های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان

شهر شیراز

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

متغیرها	ضریب رگرسیون	خطای استاندارد	ضریب (استاندارد شده (بتا)	رگرسیون	آزمون t	سطح معناداری
مقدار ثابت	69/180	3/002			28/262	0/000
اشاعه و تقویت باورهای اجتماعی	-0/561	0/089	-0/261		-5/849	0/000
میزان اعتماد اجتماعی	-0/245	0/082	-0/165		-2/954	0/008
افزایش مشارکت سیاسی	-0/198	0/076	-0/136		-2/654	0/013
تصورسازی مثبت از ساختاری سیاسی	-0/301	0/085	-0/153		-2/789	0/006

جدول شماره (۳) ضریب تعیین مؤلفه‌های سیاسی و اجتماعی بر هویت مجازی بر اساس رگرسیون گام به گام

ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین خالص	خطای برآورد معیار
0/598	0/354	0/348	6/764

با توجه به جدول شماره ۴ می‌توان گفت که ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۵۹۸ و ضریب تعیین ۰/۳۵۴ می‌باشد. این بیانگر این می‌باشد که حدود ۰/۳۵۴ درصد از واریانس یا پراکندگی هویت مجازی توسط متغیرهای نام‌برده شده تعیین می‌گردد.

نتیجه‌گیری

ورود تکنولوژی‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی مانند اینترنت و موبایل به زندگی جوانان در سال‌های اخیر، تأثیراتی بر نگرش، هویت و سبک زندگی آن‌ها داشته است. بدون شک اینترنت و موبایل، ارتباطات میان فردی را نسبت به گذشته بسیار تسهیل کرده‌است و به جوانان این امکان را می‌دهد تا روابطی متفاوت و جدید را تجربه کنند. لذا با توجه به اهمیت موضوع این پژوهش در راستای تعیین و مشخص کردن تأثیر مؤلفه‌های سیاسی و اجتماعی بر هویت مجازی نگارش شده‌است. نتایج نشان می‌دهد که با $Sig= 0/001$ رابطه کاملاً معنی‌داری بین مؤلفه‌های اجتماعی و هویت مجازی وجود دارد. ضریب به دست آمده $-0/154$ می‌باشد که نشان‌دهنده همبستگی ضعیف و معکوس می‌باشد، این بدان معناست که هرچه مؤلفه‌های اجتماعی در مرتبه بالاتری قرار گیرد به همان نسبت، هویت مجازی در آنان رو به کاهش می‌گذارد و بالعکس. به عبارت دیگر هر چه مؤلفه‌های اجتماعی اهمیت پیدا کند هویت مجازی نزد جوانان، کاهش می‌یابد. روشن شد که با توجه $Sig= 0/000$ رابطه کاملاً

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

معنی‌داری بین مؤلفه‌های سیاسی و هویت مجازی وجود دارد. با توجه به جدول شماره ۲ می‌توان گفت که ضریب به‌دست آمده ۰/۳۲۲- نشان‌دهنده همبستگی ضعیف و معکوس می‌باشد، این بدان معناست که هرچه مؤلفه‌های سیاسی در مرتبه بالاتری قرار گیرد به همان نسبت، هویت مجازی در آنان رو به کاهش می‌گذارد و بالعکس. به عبارت دیگر هر چه مؤلفه‌های سیاسی اهمیت پیدا کند هویت مجازی نزد جوانان، کاهش می‌یابد و با توجه به ضریب همبستگی چندگانه که برابر با ۰/۵۹۸ و ضریب تعیین ۰/۳۵۴ می‌باشد نتیجه گرفته می‌شود، حدود ۰/۳۵۴ درصد از واریانس یا پراکندگی هویت مجازی توسط متغیرهای نام‌برده شده تعیین می‌گردد.

منابع

- ابوالحسنی، سید رحیم (۱۳۸۸)، «سازگاری هویت‌ها در فرهنگ ایرانی» (مطالعه موردی: شهروندان تهرانی)، فصل‌نامه سیاست، دوره ۳۹، شماره ۱۰، صص: ۲۳-۵۰.
- بابایی زاده، مرضیه. (۱۳۹۷). بررسی آسیب‌شناسی وضعیت کنونی هویت در بین نسل هزاره سوم. اولین همایش ملی هویت کودکان در دوره پیش دبستانی. معاونت آموزش ابتدایی وزارت آموزش و پرورش.
- بوردیو، پیر (۱۳۸۶)، علم و تأمل‌پذیری، ترجمه یحیی امامی، تهران: مرکز تحقیقات سیاست علمی.
- بیات، بهرام و قبری برزبان، علی (۱۳۹۷). تبیین ارتباط رسانه‌های ارتباط جمعی و فضای مجازی با هویت ملی (مورد مطالعه: جوانان عرب زبان اهواز). نظم و امنیت انتظامی ۱۱(۳)، ۱-۲۷
- تاج‌بخش، غلامرضا (۱۳۹۲). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسل‌ها در شهرستان شوشتر، توسعه اجتماعی، ۲(۲)، ۳۲-۵۴
- تورن، آلن (۱۳۸۰)، نقد مدرنیته، ترجمه مرتضی مردی‌ها، تهران: گام نو.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱) هویت اجتماعی، ترجمه تورج یاراحمدی، تهران، نشر شیرازه.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱). هویت اجتماعی، ترجمه تورج یاراحمدی، تهران: نشر و پژوهش شیرازه، چاپ اول
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱)، هویت اجتماعی، ترجمه تورج یاراحمدی، تهران: نشر شیرازه.
- حسن بیگی، م. (۱۳۶۶)، تهران قدیم، تهران: انتشارات قفنوس.
- حسین بیگی، مریم (۱۳۸۳)، بررسی رابطه اینترنت و شکاف ارزش‌ها در بین دو نسل، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- خجیر، یوسف (۱۴۰۲)، «راهبردهای استفاده از شبکه اجتماعی بومی برای تبلیغ دین»، فصلنامه مطالعات راهبردی، ارتباطات، دوره ۳، (۸).
- خدایار، ابراهیم؛ فتحی، اعظم (۱۳۸۷)، «هویت ملی در کتاب‌های درسی آموزش و پرورش مورد مطالعه: دوره متوسطه»، مطالعات ملی، ۹(۳۵): ۲۷-۵۲.

بررسی مؤلفه‌های سیاسی اجتماعی مؤثر بر هویت مجازی جوانان شهر شیراز

- خطیب زاده، سمیرا؛ بنی‌هاشمی، سید محسن (1401)، «طراحی مدل تولید محتوای فرهنگی برای زنان در فضای مجازی»، فصلنامه مطالعات راهبردی ارتباطات، دوره 2، شماره 3 (5)، 7-26.
- دهخدا، علی اکبر (1377)، لغت‌نامه، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، تهران: دانشگاه تهران.
- دهخدا، علیاکبر (1377) لغت نامه دهخدا، زیر نظر محمد معین، جعفر شهیدی، موسسه لغت‌نامه دهخدا، تهران
- ربانی، علی و رستگار، یاسر (۱۳۹۲). تحلیلی بر وضعیت هویت ملی و ابعاد شش‌گانه آن در بین شهروندان شهر اصفهان، جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۴ (۲)، 1-20
- رضوی زاده، نجم‌الدین (۱۳۸۵). بررسی تأثیر مصرف رسانه‌ها بر سبک زندگی ساکنان تهران، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- شاوردی، تهمنه (۱۳۹۶). سرمایه اجتماعی در شبکه‌های اجتماعی واقعی و مجازی مورد مطالعه دختران دانشجوی دانشگاه تهران، توسعه اجتماعی، (۳۰) ۱۱، 67-96
- فرامرزیانی، سعید و جعفری، علی (۱۴۰۰). نقش شبکه‌های اجتماعی موبایلی بر هویت شخصی مدرن در میان جوانان شهر اردبیل، مطالعات ملی، ۲۱ (۸۲)، 69-88
- قادرزاده، امید. (1389)، هویت جمعی غالب کردها در کشورهای عراق و ایران، پایان‌نامه دکتری، استاد راهنما: محمد عبداللهی، تهران: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی.
- قاندی، محمدرضا. (1382). «مؤلفه‌های نظری بحران»، فصلنامه راهرو. شماره 29 پاییز 1382.
- کاستلز، امانوئل (1380)؛ عصر اطلاعات؛ جامعه شبکه‌ای، ترجمه احمد علیقلیان و افشین خاکباز، جلد دوم، تهران، نشر طرح نو
- گیدنز، آنتونی (1385)، درآمدی مختصر و انتقادی بر جامعه‌شناسی، ترجمه لیلا فیروزمند، فردوس.
- معین، محمد (1363)، فرهنگ معین (6 جلد)، تهران: امیرکبیر.
- معینی‌علمدار، جهانگیر (1374). هویت و مجاز: تأثیر هویت اینترنتی، فصلنامه مطالعات ملی، شماره 4
- مهدی‌خانی، مینا، سلطانی، سید علی‌اصغر و اسکندری، حسین (۱۴۰۱). مطالعه شکل‌گیری هویت جسمیت یافته زنان دهه نود با رویکرد روان‌شناسی، گفت‌مانی زن در فرهنگ و هنر، ۱۴ (۱)، ۷۳-۹۵.
- میربیک، مریم؛ بابائی، محمود (1402)، «تحلیلی بر رابطه هویت جنسیتی جوانان با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی»، فصلنامه مطالعات راهبردی ارتباطات، دوره 3، 1 (7)، 7-18.
- میرمحمدی، داود، 1383، هویت ملی در ایران، تهران: موسسه مطالعات ملی.
- نبوی، سیدعبدالحسین؛ حسین زاده، علی حسین؛ حسینی، هاجر (تابستان 1387)، «بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی و هویت قومی بر اساس امنیت اجتماعی»، فصلنامه دانش انتظامی، 10 (2) (مسلسل 39): 9-38.
- نعمتی، فاطمه، بلند، حسن و صیادی، علی (۱۴۰۱). بررسی نقش واسطه‌ای بحران هویت و انسجام خانواده در تعیین رابطه مشارکت در شبکه‌های اجتماعی با نگرانی از تصویر بدنی در میان دانش‌آموزان، پژوهش‌های مشاوره، ۲۱ (۸۱)، ۲۸۰-۲۵۶

..... پژوهش های جامعه شناختی، سال هجدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

نواح، عبدالرضا، رشیدی، سارا و رستمی، ایوب (۱۳۹۸). بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی جوانان مورد مطالعه جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال شهر اهواز، جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۸(۲)، ۳۹۱-۴۲۱.

Bobowik, M.; Martínez, V. & Repke, L. (۲۰۲۲). Ethnocultural Diversity of Immigrants' Personal social Networks, Bicultural Identity Integration and Global Identification. *International Journal of Psychology*, ۵۷(۴), ۴۹۱-۵۰۰.

Mc Connell, E.; Neray, B.; Hogan, B.; korpak, A.; Clifford, A. & Birkett, M. (۲۰۱۸). Everybody Puts Their Whole Life on Facebook: Identity Management and the Online Social Networks of LGBTQ Youth. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, ۱۵(۳), ۱-۱۹.

